

Stanisław Grabias

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Humanistyczny

Alina Maciejewska, *Analogia w języku i umyśle. Teoria «grup proporcjonalnych relacji» w badaniach nad kompetencją uczniów i studentów*, Wydaw. UPH, Siedlce 2015, ss. 364.

Książka dr hab. Aliny Maciejewskiej jest pierwszą w języku polskim monografią na temat analogii. Analogia ujawnia się w języku jako wyraz procesów poznawczych, realizujących się na wszystkich poziomach jego struktury. Warto zauważyć, że proces ten był w teorii języka sygnalizowany nieustannie, wielokrotnie podejmowany w artykułach w kontekście języka i poznania, ale nigdy nie doznał się opracowania monograficznego. Uznaje się analogię, obok przeciwieństwa i kolekcji, za najważniejszą kategorię interpretacji zjawisk rzeczywistości.

Alina Maciejewska obserwuje realizację procesu analogii na tle teorii „grup proporcjonalnych relacji” Józefa Wierzchowskiego, która to teoria była w polskiej lingwistyce końca XX w. teorią opozycyjną w stosunku do wszechpanującej teorii „dwuczłonowości” zjawisk językowych, szczególnie akcentowanej w słowotwórstwie. Z końcem XX w. teoria Józefa Wierzchowskiego przyczyniła się do powstania koncepcji słowotwórstwa gniazdowego.

Ale monografia A. Maciejewskiej nie jest książką strukturyzującą procesy słowotwórcze. Jest rozprawą na temat zachodzenia procesów umysłowych u osób o różnym stopniu refleksji metajęzykowej i językowej sprawności. Jest ona bowiem opisem wyników badań eksperymentalnych, jakie osobiście przeprowadziła autorka na imponującej rozmiarami grupie 1000 osób.

Nie tylko z obowiązku recenzenckiego podkreślam głęboki namysł projektantki badań nad ich celem, konstrukcją grupy badawczej i całym badawczym postępowaniem. Metodologia badawcza zaprezentowana przez A. Maciejewską jest konstruktem najwyższego poziomu refleksji.

Autorka skromnie stawia sobie cele: chodzi o sprawność logiczno-morfologiczną w rozpoznawaniu relacji formy i treści w znakach językowych, tworzących układy analogiczne (proporcjonalne). Rozpoznawanie to wymaga: umiejętności rozumowania, refleksji metajęzykowej i kreatywności myślenia. Autorka eksperymentu, badając te zależności, dociera do możliwości umysłowych osób, ocenianych z perspektywy operowania znakiem językowym w procesie analogii.

Grupa badawcza, wiekowo zróżnicowana pozwala orzekać o narastaniu tych możliwości (badanie uczniów szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum ogólnokształcącego), także ich modyfikacji w związku z socjalizacją zawodową (badanie uczniów szkoły zawodowej i technikum) lub w związku z dysfunkcją biologiczną (badanie studentów niedosłyszących).

Tak zaplanowane badania mają nie tylko przynieść obraz sprawności umysłowych i językowych, ale też wskazać na trudności szkolne i językowe uczniów. Przynoszą z pewnością subtelną wiedzę na temat relacji zachodzącej między myśleniem, rozumowaniem i językiem.

Refleksję teoretyczną i wyniki badań eksperymentalnych pomieściła autorka w siedmiu rozdziałach rozprawy. Rozdział 1 *Analogia – właściwości ludzkiego umysłu i języka* jest teoretycznym rozdziałem wprowadzającym w problematykę zjawiska. Autorka przybliżyła tezy postawione w związku z analogią w literaturze filozoficznej, psychologicznej oraz szczegółowo w narastaniu wiedzy lingwistycznej. Wyczerpująco omawia interesujący ją problem w XIX-wiecznych ujęciach młodogramatyków, następnie w głębokiej refleksji Jana Baudouina de Courtenay'a, łączącej strukturalizm z psychologią i socjologią. Następnie interpretację zjawiska w strukturalizmie i w najnowszych teoriach lingwistycznych, szczególnie w polskiej koncepcji teoretycznej Józefa Wierzchowskiego („teoria grup proporcjonalnych relacji”).

Czytelnik otrzymuje głęboką refleksję budowaną z wielu perspektyw oglądu zjawiska, jaką prezentują nauki o poznaniu świata i o języku. Jest to jedyna, tak klarowna i wieloaspektowa projekcja procesu analogii, do jakiej będzie mógł dotrzeć student logopedii, psychologii, filozofii, językoznawstwa, pedagogiki. Nikt przed Aliną Maciejewską takiego opisu nie zaproponował.

Ostatnim podrozdziałem tej obszernej perspektywy teoretycznej jest opis możliwości zastosowania zjawiska analogii do diagnozy umysłowych możliwości uczniów. Zamysł taki realizuje autorka w badawczych rozdziałach rozprawy. Badania zaprojektowane oraz przeprowadzone osobiście przez Autorkę mają charakter eksperymentalny.

Rozdział 2 rozprawy *Analogia w ustalaniu relacji formy i treści w konstrukcjach słowotwórczych dzieci i młodzieży – metodologia badań własnych* jest rozdziałem metodologicznym. Myślenie o celu badań, grupach badawczych i procedurze postępowania autorki rozprawy jest precyzyjne i szerokie. Narastanie możliwości metajęzykowych bada autorka w następujących po sobie pięciu klasach szkoły podstawowej, trzech klasach gimnazjum i dwu klasach li-

ceum ogólnokształcącego. Ten jasny zamysł rozwoju sprawności metajęzykowej budowany przez naukę szkolną modyfikuje autorka poprzez wprowadzenie do badań dwu grup uczniów szkoły zawodowej i technikum oraz trzech grup studentów (studentów filologii polskiej, słuchaczy studiów podyplomowych i grupy studentów niedo-słyszających). Każda z grup wykonywała te same czynności zawarte w ankietach. Ankieta obrazowała reguły i trudności myślenia analogicznego. Narzędzie badawcze przemyślała autorka dokładnie, ukazując rozeznanie w problemach, jakie stwarza struktura słowotwórcza języka polskiego.

Rozdziały badawcze przynoszą niezwykle precyzyjną i głęboką analizę najpierw jakościową a następnie ilościową, ujętą w wielorakie wykresy i modele. Opis sposobów uzupełniania badanych proporcji przez różne grupy badawcze może być wzorcem dla prac lingwistycznych, który z pewnością jest pożądanym w logopedii.

Rozbudowany rozdział 3 (80 stron) *Sposoby uzupełniania proporcji – analiza wyników badań* jest opisem i interpretacją operacji analogicznych na strukturze (formie) wyrazów, zaś rozdział 4 *Relacje formy i treści w proporcjach* obrazuje umysłowe operacje na znaczeniach wyrazów tworzących grupy relacji.

Rozdział 5 *Relacje podobieństwa formy a proporcjonalność* jest interpretacją paronimii wymuszonej istnieniem ciągów proporcjonalnych.

Ostatni rozdział (*Naruszanie proporcjonalności – zróżnicowanie wyników wewnątrz grup*) oraz zakończenie rozprawy stanowią podsumowanie badań. Nadają prognostyczny wymiar opisanego przez autorkę zjawiska dla logopedii.

Alina Maciejewska przybliży czytelnikowi ważny problem teoretyczny istniejący na styku języka i poznania. Obleka ten problem w aparaturę pojęciową, pozwalającą ujmować proces analogii w badaniach eksperymentalnych. Wydobywa potencjalne walory badań: sprawność w zakresie rozwiązywania proporcji analogicznych może stać się narzędziem mierzenia sprawności językowej uczniów. Winna być zastosowana w ocenie trudności szkolnych, także w badaniu możliwości językowych w zaburzeniach mowy.

Dowodzi tego interpretacja form budowanych przez studentów niesłyszających, u których analogia jest głównym mechanizmem budowania struktur językowych, a zatem pewnie i interpretowania rzeczywistości. Pytanie: jaki jest udział analogii w oligofrenicznym lub np. autystycznym rozumieniu świata?, czeka na odpowiedź w badaniach logopedycznych.

Kronika

